

BÖYÜK SƏNƏTİN İLAHI 85 QÜDRƏTİ YAŞINDA

“Üzeyir bəy, əlbəttə ki, bütün bunları görürdü. Başının üstündən bu cür işlər görülürdü. Səhnəyə gətirdiyi insanlar ona xəyanət edirdilər. Lakin dözdü, səbir etdi, iztirablarını bürüzə vermədi. Və əzablarını yox, yeni bir əsəri düşünməyə başladı. “Koroğlu” ilə elə bir mərhələ keçdi ki, onu Avropa musiqisi ancaq bir neçə yüz ildə keçər”.

XANIM AYDIN
xanimaydin@kaspi.az

Opera sözünün mənası haqda heç düşünüb-sünüz? Opera sözünün italyancadan tərcüməsi iş, əmək, zəhmətdir. Və doğrudan da, opera böyük bir işdir və onu ərşəyə gətirmək böyük zəhmət, səbir və əlbəttə ki, ən vacibi, ilahi istedad tələb edir. Azərbaycan operasının əsası isə dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin 1908-ci ildə yazdığı “Leyli və Məcnun” muğam-operası ilə qoyulub. Bu, həm də şərq-müsləman aləminin ilk operasıdır. Bugünkü söhbətimiz isə Üzeyir Hacıbəyovun başqa bir incisi - 85 yaş tamam olan “Koroğlu” operası haqqındadır.

“ŞEYX SƏNAN”DAN “KOROĞLU”YA

Bəstəkarın 1909-cu ildə səhnəyə qoyduğu “Şeyx Sənan” operası müəyyən səbəblərdən uğursuz olur və elə ilk tamaşadan sonra repertuardan çıxarılır. Buna görə Hacıbəyli əsərin not yazılarını cırır. Professor Ramazan Xəlilov qeyd edir: “Üzeyir bəy hər il Tiflisin yaxınlığındakı “Koroğlu dağı” deyilən səfalı yerdə dincəlməyi xoşlayırdı. Mən də çox vaxt yanında olurdum. Bir dəfə ondan soruşdum: “Şeyx Sənan”ı cırıb atanda heyfin gəlmədi? Dedi ki, operanı kağızlarda ləğv etdim, başımdan ki çıxarmadım. Vaxtı çatanda istifadə edəcəyəm. Sonralar belə də oldu. “Şeyx Sənan” operasının musiqi materiallarından “Koroğlu” operasını yazarkən istifadə etdi”. Maraqlıdır, deməli, bəstəkar “Koroğlu”nu yazarkən “Şeyx Sənan”dan da yararlanıb. Üzeyir bəy “Koroğlu” operasını 1932-1936-cı illərdə yazıb. Və bu əsər nəinki Azərbaycan opera sənətində, ümumiyyətlə, Azərbaycan incəsənətində yeni bir mərhələ, yeni bir era oldu. Operanın inkişafının əsas bazası, əsas sütunudur “Koroğlu operası və bəstəkarın yaradıcılıq zirvəsi məqamındadır.

Sərdar Fərəcov

YENİ BİR ZİRVƏNİN FƏTHİ

Bəstəkar, Xalq artisti, Azərbaycanın fəxri mədəniyyət işçisi Sərdar Fərəcov deyir ki, “Koroğlu” unikal, bənzəri olmayan, heç istəsən də eynisini yazmaq mümkün olmayan bir əsərdir: “Üzeyir bəy bu əsəri dahiyənə bir unikalılıqla yazıb. Biz bunu “Leyli və Məcnun”da da, “Arşın mal alan”da da, “O olmasın bu olsun”da da görürük. Hətta kiçik həcmli əsərlərində – “Sevgili canan”, “Aşıqsayağı”, “Sənsiz”də də elə bir güc var ki, onlar heç bir təhlilə gəlmir, öz təzəliyi, möhtəşəmliyi, gözəlliyi ilə hər zaman gözəldir. “Koroğlu” operası isə tamam başqa bir aləmdir. Çünki bilirik ki, 20-ci illərdən sonra, xüsusilə bolşevik çevrilişindən sonra ona qarşı münasibət heç də birmənalı deyildi. Ona təzyiqlər də olurdu, paxıllıq edənlər də var idi, ümumiyyətlə, Azərbaycan mədəniyyətindən silmək istəyənlər də yox deyildi. Üzeyir bəy düşünürdü ki, yeni bir opera yazmalıdır. Yeni bir zirvə fəth etməlidir”.

TAM AĞIRLIĞI DƏRK EDİB YÜKÜ QALDIRMAQ

Fərəc bəy deyir ki, həmin vaxtlarda Moskvadan gələn professorlarla məşğul olan, yeni mədəniyyətə meyil edən, yeni musiqi dilində yazmağa çalışan (bu musiqi dili Azərbaycan musiqi dilinə bəzən uyğun da olmurdu) gənclər vardı: “Onların çoxu özlərini Azərbaycan vətəndaşı hesab edən əcnəbilər – erməni, rus, yəhudi bəstəkarlar idi. Hətta bəstəkar R.M.Qliyeri də dəvət etmişdilər. O da 24-cü ildə “Şahsənəm”i yazdı, uğursuz oldu. Üstündən 10 il keçəndən sonra yenidən dəvət olundu və Azərbaycan ona dünyanın pulunu verdi. Üzeyir bəy, əlbəttə ki, bütün bunları görürdü. Ürəyində əziyyət çəkirdi. O dura-dura başının üstündən bu cür işlər görülürdü. Onun səhnəyə gətirdiyi insanlar ona xəyanət edirdilər. Lakin

dözdü, səbir etdi, iztirablarını bürüzə vermədi. Və əzablarını yox, yeni bir əsəri düşünməyə başladı. Onların fəvqündə, onlardan yuxarıda, yüksəkdə dayana bildi. “Koroğlu” ilə bir zirvə kəşf etdi, elə bir mərhələ keçdi ki, onu Avropa musiqisi ancaq bir neçə yüz ildə keçər. “Koroğlu” vokal, yeni ariyalarına, xorlarına görə çox yeni idi. Eyni zamanda yeniliyindən başqa da, mükəmməl idi. Orkestrrovkası da son dərəcə parlaq və möhtəşəm səslənirdi. Və birinci notdan belə ürəyi fəth edirdi. Formasına görə mürəkkəb bir opera idi ki, hər bir bəstəkarla 5 pərdəli opera yazmaq nəsim olmur. Operanın tam ağırlığını dərk edərək bu yükü qaldıra bildi. Elə bir opera yarandı ki, Azərbaycan musiqisində elə bir zirvəyə yüksələn ikinci bir əsər yoxdur”.

NORMAL OPERAYA 10 İL BUNDAN QABAQ QULAQ ASMIŞDIQ

Doğrudan da, “Koroğlu” operası bütün dövrlərində Azərbaycan mədəniyyətinin zirvəsi, əvəzlənməzdir. Əsərdə Koroğlunun ariyası, “Çənlibel” xoru xüsusi diqqət cəlb edir. Bunu da qeyd edir ki, qəhrəmanlıq simvolu olan “Koroğlu” uvertürası isə bir qədər sonra - 1938-ci ildə Moskvada keçirilən mədəniyyət ongünlüyü ərəfəsində yazılıb. Söhbətin davamında Fərəc bəy deyir ki, bu yaxınlarda Mərkəzi Komitənin SSRİ Bəstəkarlar İttifaqı ilə birgə 1948-ci ildə keçirilən iclasının materialını

oxuyub: “İclasda Mərkəzi Komitənin katibi Jdanov çıxış edərək deyir ki, 48-ci ildir, sonuncu dəfə normal operaya 10 il bundan qabaq qulaq asmışıq”. Adını çəkmir, ancaq “Koroğlu”nu nəzərdə tutduğu dəqiqdir. Çünki 38-ci ildə “Koroğlu” operası Stalinin xahişi ilə iki dəfə oynanılır. Stalin isə bir operaya iki dəfə baxmırdı. Və o, bəstəkarla təkbətək qalıb operanı təhlil etmişdi. Deyərdim ki, onun təhlilləri musiqişünas təhlillərindən də dərin idi. Koroğlu operasının böyük qələbəsidən biri də o idi ki, Azərbaycan özü bu operanı gözləyirdi. Baş rolun ifaçısı Bülbülün ona qədər belə böyük rolu yox idi. Bütün əzəməti “Koroğlu” operasında göstərdi.

Sanki içində olan ehtiyatlarını açdı. Burda lirika da, qəhrəmanlıq da, xalqla həmahəng olmaq da, deyişmələr də var. Çox zəngin bir əsərdir. Üzeyir bəy qəhrəmanını müxtəlif rakurslardan göstərə bilmişdi. Eləcə də Nigar rolunun ifaçısı. Qara Qarayev xatirələrində yazırdı ki, “Koroğlu” operasının birinci rejissoru İsmayıl Hidayətzadə bəstəkarla partituranı xanə-xanə, sanki öyrənərək səhnəyə yozdu. “Koroğlu” elə bir operadır ki, ona baxan bir də unutmur, onun təsiri altına düşür, onu ecəzində olanlar onun orbitindən də çıxa bilmir. Çünki bu, doğrudan, böyük bir sənətin ilahi qüdrətli bir möcüzəsi idi!”